

УДК 343.241.4

М.Г. Корабель

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА
ОБУМОВЛЕНІСТЬ КОНФІСКАЦІЇ
МАЙНА, ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем обумовленості існування конфіскації майна в системі покарань України.

Ключові слова: конфіскація майна, індивідуалізація покарання, засоби протидії злочинності.

Аннотация. Стаття посвящена исследованию проблем, которые обуславливают существование конфискации имущества в системе наказаний Украины.

Ключевые слова: конфискация имущества, индивидуализация наказаний, средства противодействия преступности.

Abstract. The article is devoted to the research of the problem stipulate for existence the confiscation in the system of punishments of Ukraine.

Key words. The confiscation, individualization of punishment, remedies for counteracting criminality.

Покарання є одним з центральних інститутів кримінального права та важливим інструментом у руках держави для охорони найбільш значущих суспільних відносин. Воно є головною і найбільш поширеною формою реалізації кримінальної відповідальності та в покаранні виражається від імені держави негативна оцінка вчиненого злочину та особи злочинця. Покарання повинно відповідати тяжкості вчиненого злочину, бути справедливим і достатнім для виправлення засудженого та

запобігання вчинення нових злочинів. Тільки таке покарання сприймається винним та іншими особами як кінцевий і достатній результат вчиненого злочинного діяння.

Кримінальний кодекс України передбачає дванадцять видів покарань, включаючи конфіскацію майна. Конфіскація майна як вид кримінального покарання відноситься до числа додаткових покарань, що зумовлює певні особливості в застосуванні даного виду покарання. Конфіскація майна, як вид додаткового покарання, призначається для індивідуалізації покарання, тобто для підсилення каральних, виправних та попереджувальних можливостей основного покарання.

Актуальність пропонованої статті полягає у необхідності визначення та дослідження обумовленості існування конфіскації майна в системі покарань України для усвідомлення її дієвості, здатності відповідати цілям покарання, як ефективного засобу протидії злочинності та індивідуалізації покарання.

Інститут конфіскації майна існував впродовж всього розвитку кримінального законодавства на території України. Необхідно зазначити, що досліджуване покарання розглядалось в якості одного з дієвих видів покарання.

Інститут покарання, в тому числі і конфіскація майна, був предметом наукового розгляду багатьох вчених, а саме М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, О.Г. Волеводза, О.В. Волоха, Х.І. Гаджієва, Н.М. Гуторової, В.К. Дуюнова, Т.А. Денисової, Б.О. Кирися, В.П. Козиревої, Н.В. Марченко, Ю.Б. Мельникової, Л.І. Марагулової, В.М. Мельникової-Крикун, М.І. Панова, Г.М. Собко, В.Я. Тація, О.Л. Цветиновича, П.В. Цимбала, М.П. Черненко, О.І. Шинальського, Ю.В. Шинкарьова та ін.

Метою статті є розгляд соціально-правової обумовленості конфіскації майна як виду покарання.

Правова обумовленість збереження конфіскації майна, як виду кримінального покарання викликає гострі дискусії серед вчених. Позиції вчених юристів повністю розділились, одні вважають, що конфіскація майна є ефективним засобом протидії злочинності, особливо організованої, злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин та тероризму. Позиція вчених, які підтримують скасування конфіскації майна як виду покарання також мають право на існування, оскільки аналіз недоліків досліджуваного інституту є підставою вдосконалення конфіскації майна.

Пропозицію відмовитися від покарання у вигляді конфіскації майна підтримують такі вчені, як М.І. Бажанов, Н.О. Гуторова, В.М. Мельникова-Крикун, І.Л. Марогулова, М.С. Панов.

Так, М.І. Бажанов аргументував свою позицію тим, що: а) це покарання властиве феодалському праву і праву тоталітарних держав; б) цивілізоване кримінальне право не знає конфіскацію майна як виду покарання; в) воно носить чисто фіскальний характер; г) безпідставно обмежує право приватної власності; д) суттєво обмежує майнові права членів сім'ї засудженого, які безвинно страждають у такому випадку [1].

М.О. Гуторова та М.С. Панов вважають, що конфіскація майна суперечить принципам справедливості та рівності громадян перед законом та пропонує замінити конфіскацію майна штрафом у чітко встановленому розмірі.

У своїй роботі В.М. Мельникова-Крикун зазначає, що конфіскація майна несумісна з існуванням демократичної, ринково орієнтованої держави та пропонує конфіскувати тільки предмети злочину, засоби його вчинення і майно, здобуте злочинним шляхом [2].

Слушно зауважує Б.О. Кириць, запевняючи що виключення конфіскації майна, як виду кримінального покарання з КК можливе тільки за наявності однієї із умов: а) якщо покарання суперечить міжнародному праву та/чи Конституції України; б) якщо б воно не справляло зовсім або вкрай незначний каральний вплив на засудженого і у зв'язку з цим не забезпечувало досягнення мети покарання; в) якщо б був винайдений менш репресивний, проте не менш ефективний або хоч і однаковий за тяжкістю, але дієвий, ніж загальна конфіскація майна, вид покарання в протидії з корисливою злочинністю [3]. Однак жодна з перелічених підстав до конфіскації майна, на нашу думку, немає ніякого відношення.

Незважаючи на наведену аргументацію, ми виділяємо підстави, що обумовлюють існування досліджуваного покарання в системі покарань України, а саме:

1. Конфіскація майна є ефективним засобом протидії злочинності.

Призначення конфіскації майна за вчинення тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів, обумовлене впливати на свідомість осіб, шляхом усвідомлення можливості обмежень права власності в разі скоєння злочину. Що суттєво зменшує рівень вчинення злочинів, де в санкції статті Особливої частини КК додатковим покаранням передбачена конфіскація майна. Так, наприклад, в Російській Федерації виключення конфіскації майна з системи покарань призвело до зростання корисливої злочинності [4].

Призначення конфіскації майна поряд з позбавленням волі на певний строк змушують засудженого проаналізувати свою негативну поведінку та розуміти конфіскацію майна як компенсацію за заподіяну шкоду (майнового та не майнового характеру). Конфіскація майна, як додаткове покарання суттєво впливають на виправлення засудженого як під час відбування покарання, так і після його закінчення. Оскільки, це майнове обмеження, на відміну від позбавлення волі, не має строку закінчення, що і після відбування покарання продовжує запобігати вчиненню нових злочинів, що ще раз підтверджує ефективність конфіскації майна.

Ефективність досліджуваного покарання підтверджується тим, що конфіскація майна передбачена в міжнародних конвенціях, підписаних та ратифікованих багатьма країнами світу та Україною зокрема, як один з ефективних засобів протидії організованій злочинності, тероризму, незаконному обігу наркотичних засобів та корупції.

2. Конфіскація майна має важливе значення для індивідуалізації покарання.

Кримінальний кодекс України передбачає дванадцять видів покарань, що становлять певну систему. Перелік покарань є вичерпним та розташований від менш суворого до більш суворого покарань. Рівень тяжкості покарань залежить від значущості обмежень, що передбачає певний вид покарання. Конфіскація майна передбачена в п. 7 ст. 50 КК, більш тяжкими покараннями є покарання пов'язані з

ізоляцією від суспільства. Відповідно конфіскація майна обмежує ті конституційні права, що суттєво впливають на свідомість засудженого та суспільство взагалі.

В КК та юридичній літературі значна увага приділяється індивідуалізації покарань, адже призначення необхідного та достатнього покарання є запорукою досягнення поставлених перед покаранням цілей. Конфіскація майна, як вид додаткового покарання, також відіграє важливу роль в процесі індивідуалізації покарань.

Як відзначав у своїй роботі В.К. Дуюнов, додаткові покарання, відповідно до принципу індивідуалізації покарання, покликані бути допоміжним засобом, що призначається судом до основного покарання, коли за обставинами справи та з урахуванням особливостей особи винного необхідно підсилити каральні або попереджувальні і виховні можливості основного покарання, надати йому необхідної специфічної спрямованості проти конкретних причин та умов здійснення злочину [5]. На його думку, додаткові покарання є основним показником індивідуалізації покарань, так, за корисливі злочини – конфіскація майна, злочин в сфері службової діяльності – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, для військовослужбовців – позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу тощо.

Ми вважаємо, що додаткові покарання розглядаються як засіб індивідуалізації покарання, відповідно, у разі скасування конфіскації майна значення «корисливі злочини» частково втратить свій зміст, що може призвести до підвищення рівня тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів.

Із проаналізованих нами підстав обумовленості конфіскації майна в системі покарань України можна зробити висновки, що досліджуване покарання повинно мати місце в системі покарань України.

3. Простий механізм виконання конфіскації майна.

Виконання покарання у виді конфіскації майна здійснюється Державною виконавчою службою за місцезнаходженням майна відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

Процес виконання покарання у вигляді конфіскації майна не вимагає від держави створення або забезпечення спеціальних установ для виконання досліджуваного покарання. Виконання конфіскації майна є нескладним для держави процесом, що часто порівнюється з виконанням штрафу.

Ст. 62 Закону України «Про виконавче провадження» визначає: «Реалізація конфіскованого майна здійснюється шляхом його продажу на прилюдних торгах, аукціонах або на комісійних умовах.

Порядок передачі конфіскованого майна фінансовим установам регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340 «Про порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним» Так, державні виконавці здійснюють облік, попередню оцінку, а також несуть відповідальність за зберігання конфіскованого майна до передачі його для подальшого розпорядження (як і при виконанні штрафу).

Після передачі конфіскованого майна фінансовим органам виконавчий лист з відміткою щодо виконання вироку про конфіскацію майна повертається суду, який постановив вирок. День надходження до суду зазначених документів вважається моментом закінчення виконання вироку суду в частині конфіскації майна. Фінансові органи передають суду, який постановив вирок, відомості, що підтверджують виконання вироку в частині конфіскації майна. Так, за реалізованим майном такими відомостями є інформація про виручену суму, за майном, що передано безоплатно, зазначається коли і кому воно передано.

Виконання конфіскації майна є нескладним для держави процесом, але є ефективним засобом протидії злочинності в руках держави, що є однією з основних причин збереження досліджуваного покарання в системі покарань України.

Що стосується прихильників скасування конфіскації, на наш погляд, вони не прагнуть відмовитися від інституту конфіскації, а намагаються зробити його менш репресивним. Більшість вчених не підтримують повну конфіскацію майна, але не заперечують проти того, щоб механізм кримінально-правової конфіскації мав місце в КК України. Тобто проблема полягає в створенні прийнятних для суспільства та держави форм закріплення конфіскації майна.

Проблема полягає у закріпленні на законодавчому рівні найбільш ефективного покарання у вигляді конфіскації майна, що відповідатиме сучасним умовам розвитку України як незалежної, демократичної, правової держави.

Соціально-правова обумовленість конфіскації майна в системі покарань України визначена значною кількістю позитивних рис, притаманних досліджуваному покаранню. Це й індивідуалізація покарання, і ефективний засіб протидії злочинності, і високий рівень застосування конфіскації майна іншими країнами світу, і зниження рівня корисливої злочинності, і простий процес призначення та виконання досліджуваного покарання тощо.

Література

1. Бажанов М.І., Тацій В.Я. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти за редакцією проф. М.І. Бажанова. – К.: Юрінком Інтер. – Право, 2003. – С. 89;
2. Мельнікова-Крикун В.М. Спеціальна конфіскація // Право та Безпека. – Вип. 44. – 2005 р. – 89 с.;
3. Кириш Б.О. Конфіскація майна – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2006. – С. 233–243. – (Юридична; Вип. 1);
4. Демидова С.С. Щодо конфіскації майна як виду покарання. Міжнародні науково-практичні Інтернет конференції за різними юридичними напрямками 2008 р.;
5. Дуонов В.К. Система дополнительных наказаний // АН КиргССР – Фрунзе, 1982. – № 6. – С. 67;
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340 «Про порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним».